

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 423. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608063366736/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

- finsk forfatter og forfatter for finskheden, boede en tid blandt finnerne i Värmland
- 146 *Älke jag din fastemans*: 2 str. af sanglegen *Det sprang en jungfru*, se n.s. 130. – *Klaran* og *Gömmen*: to elve i henholdsvis Sverige og Norge. – *Gammer*: jordhytter. – *Porter*: behovseshus uden skorsten, men med lyre, finsk røgstue. – *Tapio, Odet*: T. var i finsk mytologi gud for jagtlykken. – *Stokid*: lejrball. – *Prästegårdens*: lokalteten kan identificeres som S Finnskoga, Älvdals hrd.
- 147 *Oief Trataja*: se n.s. 74. – *Smiller*: evnerge personer.
- 148 *Lyster Ungersvende*: sangleg, jf. Borgström s. 146-147
- 149 *Lader os æde og drikke*: Matt. 24,38. – *Ho Satans bonnge*: salme af J. Arhenius (1642-1725). – *Gustaf Adolf Lammers*: (1802-78) norsk vækkelsesprædikant; stiftede Den fri apostolsk-kristelige Menighed med streng kirketugt, men genindtrådte i statskirken 1860.
- 150 *Thusbalkan*: efter 1. Mos. 4,22 »stamfader til alle dem, der smæder kobber og jern.« – *de sex Metaller, de værner*: »Kun guld, sølv, kobber, jern, tin og bly, alt, hvad der kan tåle ild, skal I lade gå gennem ild, så bliver det rent.« (1. Mos. 31,22-23)
- 151 *Zoar*: den lille landsby, hvortil Lot og hans familie fik lov at flygte under Sodomas og Gomorrås ødelæggelse (1. Mos. 19,20-22).
- 152 *Ala nanna sata*: finsk magisk remse (osted, død, ord).
- 153 *Huidom*: hvad slange i norsk folketro. – *Bu-Senen*: se n.s. 158. – *Orme-ting*: i folketroen sammenkomst af slanger.
- 154 *Matthæus 14-15*: i virkeligheden henfører dette og det følgende til 5. Mos. 18,14-22. – *Men vrøder mig en*: 3. Mus. 20,5.
- 155 *Lastadiansdrag*: karakteristisk dragt, der blev båret af tilhængere af den vækkelsesbevægelse, som var udgået fra præsten *Lars Levi Lästadius* (1800-61); en radikaliseret norsk gruppe forkastede 1852 både brugen af sakramenterne og Bibelen. – *Norrländslögerna*: pietistisk bevægelse i Norrland. – *uden fri apostolsk kristelig Menighed*: se n.s. 149. – *En jungfru ...*: svensk folkevise, kendt under titlen *Den herstagne*, jf. Borgström s. 124.
- 156 *Bror och systers*: folkevise, kendt i Danmark under titlen *Søster beder broder*, jf. Borgström s. 112-113. – *En Gondeli ... Ohj Adelin ... Lille Lisa*: jf. Borgström s. 113f, 115ff og 133ff. – Sagnetene ikke identificerede. *En Raqgela*: se dog n.s. 205.
- 157 *Svebels Katekism*: forklaring til Luthers lille katekismus, någ. 1689 af den svenske erkebiskop Olof Svebelius (1624-1706) og benyttet til ind i det 19. årh. – *Guds milda, maktiga hand*: svensk vægtesvers.
- 158 *Dyvelsdruk*: gummiharpiks med ubehagelig lugt, tidl. brugt som lægemiddel. – *Bævergal*: egl. bævergejl, sekret fra bestemte kirtler hos bæver, tidl. brugt som lægemiddel. – *Bu-Senen ... Søbønnen*: frugt af tropisk plante (*Entada scandens* Benth.), der med havstrømmen føres til Nord-europa. – *Selmørpe*: gøftrøde. – *Oberst Sinclair Skotter*: godt 300 skotske lejersoldater, som Sverige hvervede i 1612 til støtte mod Danmark i Kal-

- mackrigen. De landede i august 1612 i Norge og forsøgte hemmeligt at nå Sverige, men ved et slag i Gudbrandsdalen blev de udslettet af en bondehær. De skotske styrker har i overleveringen fået navn efter en af underbefalingsmændene, George Sinclair, men lededes i virkeligheden af oberst Andrew Ramsay. – *Rapustas Besværgelse*: se s. 153 – *Cast*: se n.t.s. 17
- 159 *Joh sid på stenen*: gammel troldformel, egl. mod tandpine. – *Det vare inte gods*: visen om *Brøder og Søster*, jf. n.t.s. 156
- 160 *Norren*: skæbnegudinden, der spinder et menneskes livstråd.
- 162 *Freses*: »*Ait jorden mørket tackes*»: salme af den svensk-finske forfatter Jacob F. (ca. 1690-1729); – »*O hur kär den Herren spåker*»: fra Jacob Freses digt *Under min lidagsamme och svåra sjukdom*
- 163 »*Min dagen flyr*»: salme af P.A. Söndén (1792-1837); – »*Goda gosse, glust tom!*»: visen *Till en yngling af Frans Michael Franzén* (1772-1847); – *Jacob Fries* ... *Elskovtsangeren*: Fries, hvis liv prægedes af langvarig sygdom, skrev både salmer og lyrindigte. – *Hettekonger*: Karl XII (reg. 1697-1718) – *Ahlströms og Hoffners Melodier*: komponisterne og folke-musikantalerne Olof Å. (1756-1835) og Johan Chr. Fr. H. (1759-1833); – *Vin og Bæger*: to kortspil – »*Caffle Våben*»: art tobak.
- 164 »*Hångångare* ... »*Skulningare*»: ristopning af smelteovnen pga. slaggedannelser, henholdsvis i den øvre og den nedre del. – *Nyg*: pulveriseret erts, der renses, inden den kommer i ovnen. – *beskickning*: blanding til påfyldning af ovn. – *Göser*: jernblokke til videre bearbejdning. – *Rügen* ... 1805: Rügen hørte under Sverige 1648-1815 som en del af det svenske Pommern.
- 165 *tre Kejser* ... og *en Sol*: se n.t.s. 114; slaget begynde tidligt om morgenen, men først kl. ca. 8 brød solen frem og gjorde det muligt at få et overblik. – *afsatte Kongen*: 13.3.1809 blev den sundsførvrede Gustav IV Adolf afsat ved en paladstrevolution; i kuppet deltog Carl Johan *Adlercreutz* (1757-1815), Georg *Adlersparre* (1760-1835) og brødrene Carl Henrik og Johan August *Anckarström* (1782-1865 og 1783-1874). Da kongen søgte at undslippe, blev han genkendt og pågrebet af hofjægermester Johan Ludvig Boguslaus von *Greiff* (1757-1828). – *Friesen*: grev Axel von F. (1755-1810) deltog som frivillig på amerikansk side i den nordamerikanske frihedskrig. 1791 søgte han forgæves at hjælpe det franske kongepar, Louis XVI og Marie Antoinette, til at flygte fra revolutionen. Den 20.6.1810 blev han tramper ihjel af folkemasser i Stockholm, der mistænkte ham for at stå bag kronprins Karl Augusts pludselige død. – *Moderatorlampen*, ohelampe, hvor oledtforlsen kan reguleres.
- 166 *Robespierre*: Maximilien de R. (1758-94), diktator under den franske revolutions erdselsherredømme 1793-94. – *Napoleon*: N. Bonaparte, fransk feltherre, kejer 1804-15. – *Kejser Alexander og Gustaf den Tredje*: se n.t.s. 59 og 108. – *Fästingen*: se n.t.s. 46. – *Ab-Kosenow*: ikke identificeret. – *v. Essen*: Hans-Heinrik v. E. (1755-1824), generalguvernør over